

Tussen geven en nemen

Serie Mythes in de Sport

Mythes in de sport 1: Over conditie, melkzuur en gezondheid Dr. W.G. Burgerhout, 2011

Is sporten goed voor je gezondheid? Is melkzuur slecht voor je inspanningsvermogen? In de wereld van sport en gezondheid zijn veel ideeën in omloop waarvan het waarheidsgehalte dubieus is. Fysioloog Wim Burgerhout probeert feit en fictie van elkaar te scheiden. Hij laat zien hoe mythes rond het fenomeen inspanning zijn ontstaan en hoe je deze kunt ontmaskeren.

Mythes in de sport 2: Mysterieuze krachten ontmaskerd Dr. A.P. Hollander, 2011

Aan de hand van een min of meer klassieke inspanningsfysiologische indeling bespreekt Peter Hollander op kritische wijze opvattingen die trainers en sporters beschouwen als 'zekerheden'. De auteur laat zien dat van weinig opvattingen kan worden gezegd dat ze een degelijke wetenschappelijke basis hebben en bepleit een kritische benadering van de trainingsleer.
Verschijnt winter 2011-2012.

Tussen geven en nemen

Wielrennen als dubbelspel

Hein Lodewijkx

2010
Uitgevers

© 2010 Uitgevers, Rotterdam 2011

Basisontwerp omslag en binnenwerk: Studio Klaster, Rotterdam
Uitvoering omslag: Studio Klaster, Rotterdam
Foto omslag: Anquetil en Poulidor tijdens de 20ste rit van de Tour van 1964,
op 12 juli, copyright Roger Krieger/Presse Sports
Zetwerk: Manipal Digital Systems, India
Druk: Ten Brink, Meppel

2010 Uitgevers ontwikkelt professionele en educatieve informatieproducten voor professionals en studenten in de gezondheidszorg en de sector sport, bewegen en gezondheid.

Postbus 84049 | 3009 CA Rotterdam | info@2010uitgevers.nl | www.2010uitgevers.nl

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 h Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) van deze uitgave ten behoeve van commerciële doeleinden dient men zich te wenden tot de uitgever.

ISBN 978 94 90951 00 9

NUR 480, 735, 754

“De maatschappij begint steeds meer op
wielrennen te lijken, en niet andersom.”

Peter Winnen

“Courir, c’est mourir un peu.”

Tim Krabbé

Inhoud

1	Opwarmen	11
2	Linkeballen als verraad	15
	Het dilemma der gevangenen	16
	De dubbele zelfvernietiging	18
	Het duivelse dubbelspel	21
	De oude kunst van de koerslist	25
	Allemaal rekenmeesters	29
	De koers	31
3	Geven en gunnen; nemen en misgunnen	33
	Koersende dubbelspellen	34
	Nemen	36
	Geven	39
	Beweegredenen	41
	Van nemen naar misgunnen	43
	Van geven naar gunnen	50
	Conclusie	53
4	Eerlijk spelen, spelbreken en flikken	55
	Ongeschreven regels van eerlijk spelen	56
	Het Wagtmans-principe in een rechtvaardige wereld	64
	Flikken, verbreking en vergelding	69
	Conclusie	73
5	En nog meer geven en nemen	75
	De bus	75
	De dubbele loyaliteiten van de nestbevuiler	78
	De totale overgave	81

Ingecalculeerde spijt en de dood of de gladiolen	83
Vergeefse moeite, impulsiviteit en populariteit	85
Beter te geven dan te nemen: de opoffering als gift	88
6 Combines	95
Een beetje combine	96
De microob der combine	98
Lessen uit het verleden	104
Van omkoperij tot gelijke kansen	106
Het dubbele gezicht van de combine	111
Ongeschreven regels	113
Conclusie	115
7 Doping	117
Definitie?	118
Spelbrekers in het dopingdubbelspel	120
Peerke Pollentier als schijtlijster	121
Allemaal prikkers en slikkers?	123
Het verzakelijkte lichaam in een gesloten groep	130
Het dubbele gezicht van doping	135
Ongeschreven regels	138
De omerta	139
Conclusie: gif of gift?	141
8 Instanties	145
Dovemansoren	146
De code	149
Proteststemmen	151
Bert en Ernie op dopingjacht	156
Morele mandaten en de vernietiging van de illusiebrekers	159
Conclusie	162

9	Dubbelspel doorbreken?	163
	Combines	163
	Doping	165
	Instanties	171
	Conclusie	175
10	Schijn en wezen	177
	Over schone schijn en nieuwe heiligen	178
	Over het oude wezen en schijnheiligen	180
	Het ware wezen van het wielrennen	184
	Noten	193
	Bibliografie I: Algemeen	223
	Bibliografie II: Wielrennen	231
	Illustratieverantwoording	241
	Verklarende woordenlijst wielervermen	243
	Personenregister	255
	Zakenregister	261

1

Opwarmen

"Wielrennen, je moet er niet aan beginnen als je van goede huize bent."

Kees Pellenaars

"Neem ze te grazen vóór ze jou te grazen nemen."

Koersadvies van Stephen Roche aan Paul Kimmage

Eind jaren vijftig sloeg het wielervirus toe. Het gebeurde tijdens de Ronde van de Molen in het Noord-Brabantse Oosterhout, mijn geboorteplaats. De wedstrijd bestaat niet meer. Mijn herinneringen: veel kleuren en lawaai, een speaker, rondrijdende renners met het zoevende geluid van tubes op de klinkers en het ratelende geluid van kettingen over tandwielen. Daarna volgden kauwgumplaatjes met afbeeldingen van renners, krantenverslagen en radio-commentaren. De namen van sommige renners waren bijna niet uit te spreken – zoals Anquetil en Stablinski. Gelukkig waren er ook nog renners die gewoon Jan Janssen heetten of Thuur de Cabooter. De koersen hadden poëtische namen – de Prima Vera, de Koers van de Dode Bladeren, het Criterium der Azen, de Hel van het Noorden. Over de achtergronden van al die namen en wedstrijden wist ik toen nog niets. Dat kwam pas vele jaren later. Ik onthield ze wel. Dit alles was genoeg voor mij om als jongetje ook wielrenner te willen worden. Ik reed rond op een fiets waarvan mijn vader het stuur had omgedraaid en opnieuw gelast zodat het toch nog een beetje leek op een krom wielrenstuur. De spatborden gingen eraf, touwtjes om de pedalen werden mijn toeclips. Mijn fietsvriendje Johan Soeters – aan één kant doof – was in staat om fietsend en al luidkeels radiocommentaar te leveren op het koersverloop tussen ons beiden. Hij de fietser met de soepele tred, ik de klimmer over de brug van het Wilhelminakanaal.

Jaren later volgden het fanatieke fietsen en de wetenschap. Ik deed onder meer onderzoek naar de manier waarop conflicten worden opgelost in het klasieke dilemma der gevangenen (*Prisoner's Dilemma Game*, afgekort PDG). Tijdens wedstrijdjjes viel het me op dat het gedrag van mij en mijn fietsmaten verdacht veel begon te lijken op het gedrag van de deelnemers aan mijn experimenten.

De keuze tussen samenwerken of profiteren – geven of nemen, gunnen of misgunnen – is de kern van wielrennen opgevat als PDG. Dat soort conflicten zouden eigenlijk verboden moeten worden. Ze halen namelijk het goede én het slechte in de mens naar boven en ze leiden heel vaak tot dubbelspel. Precies dat spel maakt de wielersport zo boeiend. Volgens sommigen wordt de sport voornamelijk gekenmerkt door list en bedrog. Renners bedonderen of benadelen elkaar, of ze komen beloften niet na (flikken). Ze proberen te profiteren van het werk van andere renners (linkeballen). Ze werken tijdelijk samen om tegenstanders mentaal of fysiek te slopen, of ze (ver)kopen overwinningen (combines). En ze gebruiken ook nog eens doping, waarmee ze de competitie vervalsen. Een ander gezicht laat echter zien dat samenwerking, opoffering, wegcijfering en elkaar wederdiensten betonen minstens even wezenlijk zijn voor de sport. Zo zijn de mythes en heroïek vaak niet gebaseerd op bovengenoemde kwalijke zaken, maar juist op opoffering en wegcijfering.

Het PDG-dubbelspel legt beide gezichten bloot. Daaruit zal blijken dat list en bedrog vooral samenhangen met het breken van ongeschreven regels van eerlijk spelen. Ondanks vele stemmen die het tegendeel beweren, gaat het in de sport wel degelijk om eerlijkheid. Die regels worden door iedereen gehanteerd, binnen én buiten het peloton. Worden ze overtreden, dan doemen twee termen op die door Huizinga in zijn beroemde boek *Homo Ludens* over de spelende mens onderscheiden werden – *valspelers* en *spelbrekers*. Spelbrekers zijn het ergst, die hebben lak aan de regels, terwijl valspelers in ieder geval nog de schijn ophouden dat ze zich daaraan houden. Misschien gaat er nu bij de lezer een lichtje op? De combinatie dubbelspel en regelbreken toont zich op vrijwel alle fronten in de wielersport en is niet alleen kenmerkend voor de koers, maar ook van toepassing op combines, dopinggebruikers, de jacht daarop én de soms wedstrijdvervalsende beslissingen van organisatoren.

Die combinatie vormt wellicht de reden waarom de sport een literaire sport heet te zijn. De schrijvende pers maakte de Tour, Giro en vele klassiekers groot. Van Wijnendaele, Blondin, Buzzati, Londres, Nelissen en Chevrolet vertelden smakelijke verhalen over de koers door de jaren heen. Ik ben echter geen enkel werk tegengekomen dat zich baseert op recent wetenschappelijk onderzoek, gepaard aan filosofische inzichten. Die bieden een interessante kijk in het ontstaan en voortbestaan van de twee gezichten van de wielersport. Wielrennen wordt er voor mij alleen maar leuker op. Waarom anderen er dan geen deelgenoot van maken? Met de bevindingen van dat onderzoek en gebruikmakend van de ideeën van filosofen zoals John Rawls, George Bataille, Roland Barthes en Michel Foucault komen in opeenvolgende hoofdstukken diverse

onderwerpen aan bod die de sport zo boeiend maken. In alle hoofdstukken worden de analyses en het ideeëngoed geïllustreerd met voorvallen uit de rijke historie die in de wielersliteratuur heel vaak aangehaald worden. De voorvallen zijn dus niet nieuw, de analyses wel.

In hoofdstuk 2 wordt het PDG-dubbelspel geïntroduceerd. Aan de hand daarvan beschrijf ik wat linkeballen is en waarom het voorkomt in de koers. Vanuit hetzelfde dubbelspel worden in hoofdstuk 3 verschillende vormen van samenwerken en profiteren onderscheiden. Het bevat een uiteenzetting van wat het verschil is tussen winnen en de ander verslaan, en waarom renners elkaar overwinningen gunnen of juist misgunnen. In hoofdstuk 4 komen de informele regels van eerlijk spelen, spelbreken en valsspelen aan bod. Die maken duidelijk wat flikken precies is en waarom daarop vaak wraak- en vergeldingsacties volgen. Hoofdstuk 5 gaat in op nog meer vormen van geven en nemen in het dubbelspel en probeert te verklaren waarom bijvoorbeeld 'de bus' ontstaan is en waarom impulsieve renners en eenzame vluchtters zo populair zijn. Hetzelfde hoofdstuk gaat ook in op het verschijnsel van de populariteit van de zichzelf opofferende renner.

In de hoofdstukken 6, 7 en 8 volgt een presentatie van combines, doping en de dopingjacht als dubbelspellen waarin de termen eerlijk spelen, valsspelen en spelbreken sleutelwoorden zijn. Hoe tegenstrijdig het ook moge klinken, aangetoond zal worden dat combines en dopinggebruik mede ontstaan onder invloed van informele regels van eerlijk spelen die in het peloton gehanteerd worden. Hoofdstuk 9 biedt oplossingen om de problemen rondom combines en doping te doorbreken. Hoofdstuk 10 plaatst de sport in een breder perspectief. Vroeger waren renners voornamelijk broodfietsers en was wielrennen een beroep. Nu zijn het atleten die moeten voldoen aan verheven Olympische idealen. Het dubbele gezicht van sport en werk veroorzaakt problemen, bijvoorbeeld omdat renners in de huidige jaren steeds meer afgerekend worden op enkele valse beelden die de heroïek en de mythe van de sport en de Olympische idealen bevestigen. Die valse retoriek draagt bij aan de kloof die er nu heerst tussen de opgedrongen schone schijn en het oude wezen van de sport.

Velen voelen zich dankzij of ondanks de kwalijke zaken nog steeds tot de sport aangetrokken. De belangrijkste verklaring daarvoor wordt gezocht in de rollen die renners spelen in een toneelstuk dat wielrennen heet. Renners staan symbool voor die rollen. Die rollen en de conflicten daartussen verwijzen hoofdzakelijk naar (on)eerlijke vormen van samenwerken en profiteren die renners kunnen vertonen in de koers als dubbelspel. Het wielrentoneelstuk

heet hier dan ook, niet helemaal toevallig, Prisoner's Dilemma. De rollen in het PDG-dubbelspel vormen de onveranderlijke kern van de sport en zorgen voor de continuïteit daarin.

In het wetenschappelijk bedrijf is het gebruikelijk dat verwezen wordt naar de bronnen waaruit geput werd. Waar toepasselijk staan die bronnen hier niet in de tekst zelf vermeld, maar in het notenapparaat. Daarnaast is er een uitgebreide bibliografie die uit twee gedeelten bestaat. In het eerste gedeelte staan de sociaalpsychologische en filosofische bronnen en in het tweede alle bronnen die met wielrennen te maken hebben, ook de wetenschappelijke. Verder zijn in de tekst de Nederlandse vertalingen van de Engelse (wetenschappelijke) termen gebruikt. Als ze in de literatuur vaak voorkomen of belangrijk zijn voor mijn betoog staan de laatste tussen haakjes achter de Nederlandse termen vermeld. Voor de wielstermen is achter in het boek een verklarende woordenlijst van wielstermen en -acroniemen toegevoegd.

Blijft over een woord van dank aan alle fietsmaten, collega's, familie- en gezinsleden die mijn gepraat over wielrennen de afgelopen jaren moesten aanhoren: P'tur Bergs, Peter Honig, Jef Syroit, Bram Brouwer, mijn vrouw Annelie en mijn dochters Maggie en Amy. In het bijzonder gaat mijn dank uit naar mijn broer Frans. Dat geldt ook voor de The Allman Brothers Band. Wanneer ik weer eens vast zat aan de *Whipping Post* draaide ik altijd hun grootse *Live at the Fillmore East*. Dat hielp. Mijn grootste erkentelijkheid gaat echter uit naar de renners. Die bieden liefhebbers al vele jaren lang een boeiend inzicht in wat uiteindelijk geen heroïsch of mythisch gedrag is, maar gewoon menselijk gedrag. Het enige ongewone is dat ze dat gedrag kromgebogen op een fiets vertonen.

Hein Lodewijkx
Breda, augustus 2011